

דף שבועי

פרשת לך-לך תשפ"ז, מספר 1689

אברהם ולוט – מפרידה לפירוד

חזי כהן

הפער בולט אף יותר, שכן רוב פרקי אברהם (שבעה מתוך שלושה-עשר) מתארים אירועים שהתרחשו במקביל לשיבתו באלוני ממרא! כלומר, יותר ממחצית סיפורי אברהם אינם מתארים אותו כרועה צאן נווד. מדוע, אם כן, הפך אברהם לאיש קבע, בניגוד לצו להתהלך בארץ?

תשובות הרמב"ן

הרמב"ן הציג שתי תשובות: האחת, שמדובר בעצה טובה ולא בצו. השנייה, שמדובר בצו ללא הגבלת זמן, ואברהם קיימו בסופו של דבר כשחזר לנדודיו. הפתרונות שהציג קשים. דברי האל-מנוסחים בסגנון של צו ולא כהמלצה, בניגוד להסברו הראשון. גם ההצעה שמדובר בצו ללא הגבלת זמן אינה משכנעת. איני מכיר עוד מקרה דומה לזה בתנ"ך, והסבר זה סותר את לשון הזירוז 'קום'. שכן, פועל העזר 'קום' בצירוף פעולה מופיע כארבעים פעמים במקרא בהקשר של דרישה להזדרז.

תשובת רד"ק

רד"ק טוען שאברהם ציית לצו במלואו: לדבריו, הפועל "וַיָּצֵא" מתאר תנועה ממושכת של הקמת אוהלים ופריקתם, ורק בסיומה התיישב אברהם באלוני ממרא. גם פירוש זה קשה, שכן הוא מתעלם מסיומו של הפסוק "וַיָּצֵא", המנוגד לצו "קום לך", ויוצר תמונה של ישיבת קבע. יתרה מכך, רוב המילים בפסוק עוסקות בישיבת הקבע ולא בהקמת האוהל (שזכה לפועל יחיד). זאת ועוד, פירוש זה מתעלם גם מהשינוי הדרמטי שחל בחיי אברהם, במעבר מחיי נוודות לישיבת קבע למשך שנים רבות.

ההצעה החדשה: אברהם ממתין ללוט

שני הפרשנים התירו את המתח בעזרת פרשנות מחודשת של אחד הרכיבים. רמב"ן טען שדברי ה' אינם צו ואינם מיידיים, ואילו רד"ק פתר את המתח בטענה שאברהם אכן פעל לפי צו ה'.

לאחר מריבות הולכות ומתעצמות נפרד אברהם מאחייו, ומייד לאחר עזיבתו התגלה ה' לאברהם והבטיח לו את הארץ. העיתוי "אחרי הפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ" (בר' יג:יד) מבטא הסתייגות ממנו, ומבטל את ההצעה הנדיבה של אברהם לאחייו לחלוק עמו את הארץ המובטחת.

דברי ה' ערוכים כנגד הבטחת אברהם: אברהם הציג ללוט: "הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ" (יג:ט), ואילו ה' הבטיח לאברהם "כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנָנָה" (טו). וכנגד בחירת לוט "וַיֵּשֶׁב לוֹט אֶת עֵינָיו" (י), הורה ה' לאברהם "שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה" (יד), והורה לו להתהלך בארץ. לפעולות אלה יש משמעות של מעשה קניין,¹ ולפיכך תפקידן לבטל את הצעת אברהם ללוט.

הפער בין הצו לביצוע

בחינה מדוקדקת של הכתוב מעלה פער משמעותי בין דברי ה' לפעולותיו של אברהם: אברהם נצטווה "קום להתהלך בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתְנָנָה" (יז), אך בפועל כתוב: "וַיָּצֵא אֶבְרָם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֶי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיֵּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'" (יח). הפער ניכר; אברהם נצטווה לנוע (התהלך), ואילו הוא התיישב באלוני ממרא (וישב), כשהשימוש בהוראה בפועל 'קום' – המשמש לזירוז – מעצים את הפער בין הצו לביצוע.

זאת ועוד, ישיבת אברהם באלוני ממרא הייתה ממושכת ביותר – לפחות כחמש עשרה ואולי כעשרים שנה. בין התיישבותו שם לעזיבתו התרחשו אירועים רבים: כיבוש סדום על ידי ארבעת המלכים, מסע ההצלה, לידת ישמעאל וגדילתו על לגיל שלוש עשרה, בשורת יצחק וחורבן ערי הכיכר. מבחינה ספרותית

1 ד"ר חזי כהן מרצה ב"עולמות", בית הספר ללימודי יהדות ותרבות ישראלית באוניברסיטת בר-אילן ובישיבת מעלה גלבוע.

1 על הליכה כמעשה קניין ראו: בבא בתרא ק ע"א. על ראייה כמעשה קניין עמד דאובה David Daube, Studies in Biblical Law, Cambridge 1947, pp. 26-39, ובמיוחד בעמ' 34.

והוא מבליט את ממד העזיבה לא פחות מהרצון להגיע אל מקום חדש.

המתנה ופרידה סופית

לפי דבריי, אברהם יזם פרידה זמנית מלוט, אך לא שאף להיפרדות מלאה. היה זה לוט שבחר להתנתק ללא שוב. ההצעה של המלאכים ללוט: "הֲהָרָה הַמֶּלֶט פֶּן תִּסָּפֶה" (יט:יז), יכולה להתפרש כהזמנה לעלות אל אברהם (כדרך שעשו הנמלטים במלחמת ארבעת המלכים). לעומת זאת, לוט בחר לברוח אל ההרים שממזרח לירדן (פס' ל), שיקראו בעתיד הרי מואב ועמון. בחירתו מבטאת הכרעה, שהוא מבקש לעזוב את הארץ המובטחת, ואינו מעוניין להיות עוד חלק מבית אברהם.

מבחינה ערכית התורה מניחה את קו השבר במעשי בנות לוט, ששכבו עם אביהן, ובעצם התנהגו לפי קודים של החברה הסדומית. כעת נפרדו הדרכים ועמי עמון ומואב נותקו מבית אברהם.

היחס הדו-ערכי לצאצאי לוט בספר דברים

האם לגישתו של אברהם יש מקום בתוכנית הא-לוהית? האם לוט נפרד באופן מלא מבית אברהם? בספר בראשית תקוותו של אברהם נגזזה, אך בראייה רחבה יותר נראה, שה' קיבל את גישתו באופן חלקי. מחד גיסא, ספר דברים מצווה על איסור חיתון עימם לעולם: "לֹא יָבֹא עִמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֶהֱל ה' גַּם דֹּר עֲשִׂירִי... עַד עוֹלָם" (דב' כג:ד). זהו האיסור החמור ביותר, שהרי איסור החיתון עם אדום ומצרים הוא לשלושה דורות בלבד. מאידך גיסא, ה' אוסר על ישראל את כיבוש נחלותיהם: "אַל תִּצְרֹךְ אֶת מוֹאָב... כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עַר יִרְשָׁה" (דב' ב:ט); "וְקִרְבָּתְךָ מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל תִּצְרֹם... כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי יִרְשָׁה" (דב' ב:יט). הוראה זו מצטרפת לאיסור תקיפת אדום, בשל היותו מצאצאי יצחק. נראה שטענת אברהם שלוט הוא מצאצאיו מתגלית ביחס האמביוולנטי בדברים: אין לכבוש את ארצם שכן זו נחלת אברהם, אך אין להתחתן איתם כלל משום שאנו בני יעקב. תיקון נוסף יגיע כשרות המואביה תגיע אל בית לחם ותינשא לבועז, וממנה יצא דוד מלך ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אבקש להציע כאן פירוש אחר המותיר על כנו את הפער הגדול בין הצו לביצוע, ולטעון שאברהם נמנע מלקיימו.²

המפתח לסוגיה תלוי בהבנת יחסי אברהם ולוט. אברהם ושרה עלו לארץ עם לוט, אשר נחשב בעצם כבנם המאומץ; שהרי אביו מת ולהם לא היו ילדים (חזקוני). עקב התעצמות המשבר ביחסיהם, הציע אברהם ללוט להיפרד מעליו ולחלוק עימו את הארץ. אולם, אברהם לא רצה שהפירוד יהפוך לפרידה מלאה וחלוטה. הוא עדין ראה בלוט את בנו (המאומץ), וביקש להיפרד ממנו באופן זמני תוך השארת האפשרות של איחוד מחודש.

לדעתי, אברהם ביקש להישאר תמיד בקרבת מה ללוט, מתוך רצון לסייע לו בשעת הצורך, ומתוך תקווה שלוט ישוב. על כן אברהם נמנע מלהתהלך בארץ, שכן פעולה זו תביא בהכרח לנתק, והוא בחר להישאר בסביבתו. הוא נע במקביל ללוט, וכשאחינו התיישב בסדום, התיישב אברהם במקביל באלוני ממרא, שממנה ניתן להשקיף על סדום ולבוא לעזרתו של לוט בעת הצורך.

הזיקה בין 'אלוני ממרא' לסדום ניכרת בכמה עניינים: נראה כי הייתה דרך מקשרת בין סדום לאלוני ממרא; בעת המתקפה של ארבעת המלכים על סדום ברחו רבים אל ההרים: "וְהַנְּשֹׂאִים הָרָה נָסוּ" (בר' יד:י), וביניהם היה פליט אחד שהגיע אף לאוהלו של אברהם (יד:יג). חיזוק לעמדה זו עולה מירידת המלאכים מאוהל אברהם אל סדום, ככל הנראה, בדרך זו. בנוסף, הייתה נקודת תצפית באלוני ממרא על סדום; המלאכים משקיפים מאוהל אברהם על סדום (יח:טז), ולאחר השחתת ערי הכיכר גם אברהם משקיף משם על סדום (יט:כז-כח).

לפי הצעתי, לוט עבר מבית-אל לעבר הירדן המזרחי, והחל לנדוד דרומה עד לסדום,³ ובמקביל צעד אברהם בעבר הירדן המערבי מבית-אל עד לאלוני ממרא, המשקיפה על סדום.

רק הבנה זו יש בה כדי להסביר מדוע עצר אברהם מלכת, והתיישב באלוני ממרא ליותר מחמש עשרה שנים! יתרה מכך, היא מספקת הסבר לעזיבתו את אלוני ממרא דווקא לאחר חורבן ערי הכיכר (כ:א). כלומר, כל עוד חי לוט בסדום – התגורר אברהם באלוני ממרא, ומשזזו חרבה – המשיך אברהם בדרכו. לדעתי, כל עוד התגורר לוט בסדום, קיווה אברהם שהוא ישוב אליו, וכשחרבה סדום הוא סבר שלוט נספה באסון או הבין שאחינו בחר שלא לשוב אליו. מרגע שהקשר הפך בלתי אפשרי, עזב אברהם את המקום. גם ניסוח העזיבה "וַיֵּסַע מִשָּׁם" (כ:א) חריג,

2 הדברים פורטו במאמרי 'אברהם ולוט: מפרדה לפירוד',

מגדים נד (2013), עמ' 33-46.

3 מיקומה של סדום המקראית לוט בערפל. עם זאת, ההנחה שהיא ממזרח לים המלח סבירה יותר, ודבריי כאן תומכים בכך. לדיון בנושא ראו: 'אליצור, מקום בפרשה, עמ' 31-35, ושם בביבליוגרפיה.

